

ndus*-liide eesti keeles ehk *peksandusest* ja *pärandusest* *e-postinduse* ja *perearstinduseni

Argo Mund

eesti keele instituudi assistent

Tartu ülikooli magistrant

Paarikümne viimase aasta jooksul on sagenenud *ndus*-liite kasutus. Olgugi et seda sufiksit kirjeldab mitu eesti keele sõnamoodustuse käsitlust¹, tekkis mõte anda paljudest värvikatest juhutuletistest ülevaade omaette artiklina. Selle näited olen kogunud ajakirjandusest (pms Postimehe ja Virumaa Teataja Interneti-lehelt), aga mujaltki. Käsitlen vaid noomenist tuletatud *ndus*-derivaate, jättes kõrvale niisugused sõnad, kus *-ndus* on liitsufiks, koosnedes tegusõnaliidetest *-ne* ja *-ta* ning nimisõnaliitest *-us*, nt *pikendus* (*pikk* + *-ne* > *pikene*; *pikene* + *-ta* > *pikenda*; *pikenda* + *-us* > *pikendus*), *suurendus*, *kõrgendus*.

Sufiks *-ndus* grammatikakirjeldustes

Liite *-ndus* käsitlusest leidub märke juba XIX sajandil.

Estofiil Arnold Friedrich Johann Knüpffer avaldab 1814. aastal ajakirja Beiträge kolmandas osas nimisõnade tuletamise ülevaate. Selles leidub ka liide *-andus*, mille kohta on näited *peksandus* 'viljapeksul lademetelt saadud vilj', *kaewandus* ja *pärrandus*.²

¹ S. Vare, Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1981, lk 122–124; M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika I. Morfologia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995, lk 527–528; R. Kasik, Eesti keele sõnatuletus. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1996, lk 127–128.

² K. Habicht, *us*-liiteliste abstraktnimisõnade areng eesti kirjakeeles. Magistritöö. (Käsikiri.) Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool, 1995, lk 40.

Eduard Ahrens esitab oma grammatikas „Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes” (1843, 2. tr 1853) *us*-sufiksi variandina ka *ndus*-sufiksi, sõnanäited on *pärandus*, *peksandus*, *rabandus*, *tasandus*, *töstandus* ’saksa *Ackerlotte*’, *warandus*. Ahrens kirjutab, et *us*-liide lisatakse peaaegu alati tugevale vormile ja see märgib enamasti abstraktset mõistet.³

Ka Ferdinand Johann Wiedemanni grammatikas „Grammatik der Ehstnischen Sprache” on liide *-ndus* olemas. Wiedemanni meelest on sufiks seotud *nud*-partitsiibiga, teiste näidete hulgast leiame tuletised *jätkandus* ’lisa’, *kogundus* ja *kogudus*, *korjandus*, *peksandus* jt. Autor ütleb, et natuke teistsuguse moodustusviisiga on sõnad *istundus*, *kirjandus*, *paigandus* ’elukoht’, *pässandus* ’sassiajamine’.⁴ Huvitav on, et neist esimest kasutatakse tänapäevases keeles kujul *istandus*, mille tähendus Wiedemanni sõnaraamatu järgi on ’istik’.

Karl August Hermanni grammatika (1884), mis on teatavasti esimene eestikeelne eesti keeleõpetus, liiteid ei käsitle.

Ülal mainitud XIX sajandi olulisemates eesti keeleõpetuse ülevaadetes esitab substantiividest tuletatud *ndus*-derivaate eraldi vaid Wiedemann, kuid ta ei viita tuletusaluse sõnaliigile.

XX sajandi eesti keele sõnamoodustuse arengut on raamatus „Eesti keelekorraldus” kirjeldanud Tiiu Erelt kokkuvõtlikult nii: „Sõnamoodustus on kujunenud süsteemipärasemaks. Tuletuses on uusi või elustatud liiteid: *-mu*, *-la*, *-el*, rohkesti on kasutatud *lus*- ja *ndus*-liidet.”⁵

Sajandi esimesest poolest on sufiksi *-ndus* kirjeldamise seisukohalt oluline teos Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika”, kus on kirjas: „Esimesena moodustati „kirjandus” ja selle eeskujul tulid hiljem muud *ndus*-sõnad.”⁶ Kuna Knüppferi ülevaates olid juba tuletised *rabandus* ja *varandus*, ei pea Aaviku väide paika.

Johannes Valgma ja Nikolai Remmeli „Eesti keele grammatika. Käsiraamat” annab *ndus*-tuletiste tähendusteks 1) ühiskondliku elu

³ Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200. Koostanud ja toimetanud K. Ross. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003, lk 210.

⁴ F. J. Wiedemann, Grammatik der Ehstnischen Sprache. Sankt-Petersbourg, 1875, lk 209–210.

⁵ T. Erelt, Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002, lk 31.

⁶ J. Aavik, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus, 1936, lk 286.

ala, nt *kaubandus*, *kalandus*, *majandus*, ja 2) aretamisasutus või -ala, nt *hobusekasvandus*, *istandus*.⁷

Ka paljud üldhariduskooli õpikud on *ndus*-tuletisi maininud. Tähelepanu väärrib, et Mati Ereleti ja Silvi Vare gümnaasiumiõpikus on näiteid nii üldkasutatavate *ndus*-tuletiste, nt *aiandus*, *kaubandus*, *kodundus*, *põllundus*, kui ka juhumoodustiste kohta, nt *köögindus*, *sau-nandus*, *missindus*.⁸

Mati Ereleti, Tiiu Ereleti ja Kristiina Rossi „Eesti keele käsiraamatu” 2. trüki järgi tuletab *-ndus* peamiselt nimisõnadest, harva verbi-dest nimisõnu, mis väljendavad: a) põhiliselt tegevusala (*aiandus*, *karjandus*, *kalandus*, *pangandus*, *sõjandus*, *kaubandus*), b) harvemini tegevust ennast (*korjandus*), c) tegevuskohta (*istandus*, *kasvandus*), d) kogumit (*kirjandus*, *varandus*).⁹

Käesoleva artikli kirjutamiseks on tuge pakkunud teadusliku „Eesti keele grammatika” I osa ning Silvi Vare (1981) ja Reet Kasiku (1996) tööd (vt viide 1).

Tuletiste vorm ja sisu

Sufiks *-ndus* liitub tavaliselt kahesilbilisele tüvele (alates pearõhulisest silbist), mis võib olla nii oma- kui ka võõrtüvi, nt *asjandus*, *kellandus*, *nukundus*, *eurondus*, *kavalerindus*, *mobiilindus*, *restoranindus*. Uurijad on kirjutanud, et kolme- ja rohkemasilbilise alustüvega tuletisi tajub keelekasutaja normist kõrvalekaldelisena.¹⁰ Kolmesilbilise tüvega on siinsetest näitesõnadest *videondus*. Ka ühesilbilise tüvega tuletisi on vähe, nt *laondus*, *mäendus*, *veondus*, *kantseleindus*, *galeriindus*. Osa *ndus*-tuletisi on saadud liitsõnadest, nt *perearstindus*, *kodu-õendus*, *loomaaiandus*, *lumelinnandus*.

Liitele eelneb tavaliselt omastavas käändes tüvi. Huvitav on tuletis *madrundus* 'madruseõpetus', mille genitiivi kolmesilbilisest tüvest (*mad-ru-se*) on viimane silp ära kaotatud. Astmevahelduslike sõnade puhul liitub *-ndus* tavaliselt nõrgaastmelisele tüvele (*kaup* + *-ndus* >

⁷ J. Valgma, N. Rimmel, Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus, 1968, lk 305.

⁸ M. Erelet, S. Vare, Eesti keele õpik XI klassile. 2., parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Koolibri, 1996, lk 14.

⁹ M. Erelet, T. Erelet, K. Ross, Eesti keele käsiraamat. 2., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 313.

¹⁰ Eesti keele grammatika I, lk 528.

kaubandus, *kokk* + *-ndus* > *kokandus*, *nukk* + *-ndus* > *nukundus*, *särk* + *-ndus* > *särgindus*). Sellest seisukohast on probleemne tuletis *tarvandus* (> *tarvas*). Juursõna *tarvas* omastav kääne *tarva* on III vältes. Küsimusele, kas tuletises välde nõrgeneb, on raske vastata, kuna *tarvandus* on juhutuletis, mida pole kuulda olnud suulises kasutuses.

-ndus-liide ei liitu tavaliselt teistele liidetele, erandid on nt *siden-dus* (*-ndus* liitunud *e*-sufiksile), *hoiundus*, *laenundus*, *maksundus*, *lennundus* ja *leiundus* (liitunud *u*-le), *jahindus* (liitunud *i*-le).

-ndus võimaldab ka edasituletamist, kõige sagedamini *lik*-liitega, nt *majanduslik*, *kirjanduslik*.

Üle poolesaja substantiivist saadud *ndus*-tuletise on eesti keeles aktiivselt käibel. Neist lõviosa tähendab tegevusala. Liitega *-ndus* sõnad on ka muid tähendusi: aretamisasutus või *-ala* (*istandus*), kogu (*kirjandus*, *varandus*), koht (*kasvandus*, *lahvandus*), tegevus (*korjandus*), haigus (*rabandus*).

„Eesti keele sõnaraamatus ÕS 1999” on järgmised *ndus*-tuletised: *aiandus*, *arhiivindus*, *asjandus*, *autondus*, *avandus*, *börsindus*, *filmindus*, *fotondus*, *hoiundus*, *hotellindus*, *informatsioonindus* ehk *infondus*, *istandus*, *jahindus*, *kalandus*, *karjandus*, *kasvandus*, *kaubandus*, *kirjandus*, *kodundus*, *kokandus*, *korjandus*, *krediidindus*, *laenundus*, *laevandus*, *lahvandus*, *laondus*, *leiundus*, *lennundus*, *linnundus*, *läänindus*, *majandus*, *maksundus*, *marjandus*, *merendus*, *mesindus*, *metsandus*, *mullandus*, *mäendus*, *mündindus*, *orjandus*, *pangan-dus*, *patendindus*, *piimandus*, *plaanindus*, *põllundus*, *raamatukogun-dus*, *rabandus*, *rahandus*, *raketindus*, *reklaamindus*, *sõjandus*, *trükin-dus*, *tulundus*, *turundus*, *vapindus*, *varandus*, *veondus*, *viljandus*, *värgindus*, *õendus*, *ärindus*.¹¹

Sufiksiga *-ndus* on palju juhutuletisi, mis sõnaraamatutesse ei mahu. Allpool esitan mõned olulisemad rühmad, missuguse tähendusega sõnadest saab *ndus*-tuletisi teha. Iga rühma järel on valik lausenäiteid, mille järel sulgudes on lause autori nimi, loo ilmumise koht ja aeg.

1. Isik, nt *arstindus*, *perearstindus*, *ämmaemandus*, *madrundus*, *klounindus*, *beebindus*, *titendus*, *beibendus*, *missindus*, *modellindus*, *dändindus*, *vipindus*, *fännindus*, *hipindus*, *staarindus*, *güidindus*, *jõulu-*

¹¹ Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Koostanud T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik ja T. Ereht. Toimetanud T. Ereht. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1999.

vanandus, päkapikundus, rehepapindus, nuhindus, spioonindus, pioneerindus, sõbrannandus, kavalerindus, äpundus, homondus, lesbindus, litsindus, pätindus, tiblandus.

ndus-tuletise võib moodustada sõnaga, mis märgib isikut ea, välimuse või riietusstiili, sotsiaalse staatuse, elukutse, seksuaalse kalduvuse vm järgi.

Kool saatis oma õppekavad tutvumiseks, need sisaldavad huvitavaid õppeaineid, nagu merelaevandus, **madrundus** jms. (Katrin Kask, Virumaa Teataja 09.03.2004)

Kurvastuseks **beibenduse** harrastajaile: miniseelik peitke sügavale riidekappi .. (Britt Rosen, Postimees Extra 09.10.1999)

Vipindusest .. julgeolekuteenistus pani võistluspaiga ümber kõik nõõbid hermeetiliselt kinni ja mõne veel pealekauba. Põhjus oli selles, et võistlust tuli vaatama Jaapani keisri onupoeg abikaasaga. (Raul Rebane, Postimees 17.02.1998)

Hakati seisma igasuguste grupeeringute eest, sest arvati, et see läks hästi peale. Mõni tegeles jõmluse, mõni **litsinduse**, kolmas represseeritutega. (Olari Taal, Eesti Päevalehe nädalalõpulisa Laupäev 17.07.2004)

2. Koht, nt *apteegindus, koolindus, kõrgkoolindus, ülikoolindus, eraülikoolindus, puukoolindus, farmindus, fondindus, hallindus, hipodroomindus, kasiinondus, salongindus, galeriindus, kinondus, teatrindus, klubindus, kooperatiivindus, köögindus, lasteaiandus, mõisandus, putkandus, europutkandus, saunandus, talundus, ökotalundus, telendus, teleturundus, baarindus, diskobaarindus, pubindus, restoranindus, tualetindus, bordellindus.*

Kõige aeglasemalt muutub ühiskonnas inimese teadvus, ta on väga konservatiivne: **koolindus** on Eestis juba kaua olnud selline ja las ta olla edasi. (Ago Künnap, Postimees 20.11.1997)

Kasiinondus on pannud põhirõhu suurte panustega mängijatele ja teeb kõik selleks, et väikeste panustega ei mängitaks ega lahkutaks automaadi juurest enne kui raha otsas. (Rein Sikk, Virumaa Teataja 11.03.2004)

Eluterve **tualetinduse** vastu ei ole mina sugugi, olgu öeldud. Omal ajal olevat selle abil selgeks tehtud sõnade „tung” ja „jõud” sisuvahe. Tung on see, mis lapse sunnib potile, ja jõud tõstab ta sealt jälle püsti. (Helju Vals, Postimees 14.06.1998)

3. Üritus, nt *diskondus, laadandus, messindus, pulmandus, euro-laulundus*.

Et Tourest avab messihooaja Eestis üldse, siis on sellest kujunenud Eesti **messinduse** suveräänne liider .. (Arne Mäe, Virumaa Teataja 28.02.2004)

Sisukalt küpse häälega Kärmas on osalenud varem **eurolaulunduses** kaks korda. (Raimu Hanson, Postimehe nädalalisa Arter 29.01.2000)

4. Riigi- ja elukorraldus, nt *eurondus, brändindus, logondus, palgandus, ümbrikupalgandus, pankrotindus, projektindus, tollindus, turvandus, käsundus, prügingus, fekaalindus, metallindus, naftandus, lipundus, passindus, ID-kaardindus, viisandus, talongindus, viidandus, sildindus, plakatindus*.

Eesti minekut Euroopa Liitu peab **eurondust** õppiv tartlanna iseene-sestmõistetavaks. (Raimu Hanson, Postimees 27.04.2001)

Euroliit on korduvalt Eesti **passinduse** nõrka turvataset kritiseerinud. (Toomas Sildam, Postimees 24.01.2001)

Peame hakkama pingutama selle nimel, et teha Elvast mööda sõitjaile teatavaks, et läheduses on väärt suvituskoht. See puudutab eeskätt **viidandust**. (Kalle Jürgenson, Postimees 06.10.1998)

5. Side ja tehnika, nt *postindus, sidendus, raalindus, internetindus, võrgundus, veebindus, e-postindus, meilindus, mobiilindus, videondus, bussindus, jetindus, praamindus, rongindus, reisirongindus, tram-mindus, trollindus, taksondus, piraattaksondus, foorindus, ufondus*.

Täiesti uue suuna sai **mobiilindus** seoses Euroopa Liidu projektiga MORE (Mobile Rescue Phone). Selle tulemuseks oli revolutsiooniline toode – mobiiltelefon ja GPS-navigaator ühes seadmes. (EMT kliendileht Mobiil, suvi 2003)

Eesti **reisironginduse** arengu üle otsustamist pole Toompea poliitikutel enam võimalik tulevikku lükata. (Taivo Paju, Postimees 07.03.2000)

Olles mitu aastat kokku puutunud Rakvere **taksonduse** ja liikluskorraldusega, tahaksin rääkida mõningatest tähelepanekutest ja arusaamistest selles vallas. (Kunnar Jalananen, Virumaa Teataja 17.10.2003)

6. Garderoob, aksessuaarid ja kosmeetika, nt *kostüümindus, särgindus, püksindus, teksandus, sokindus, kingandus, sussindus, parfüümindus, meigindus, kreemindus, kotindus, prillindus, kellandus*.

Viimastel aastatel on aga **kostüümindus** Narvas nii populaarseks muutunud, et kõikidele neile, kes on valmis Narva linna päevade ajal kostüüme esitlema, pole võimalik vastu tulla. (Aigi Viira, Postimees 25.01.2000)

Turu Kaubamaja keldris oli **lastesussindust** enam kui napilt. Turul öeldi otse, et suvekaup, pole mõtet otsida. (Inna Grünfeldt, Virumaa Teataja 22.10.2004)

Parfüümide loojaid mõjutavad üha tugevamini neile tööd andvad kosmeetikafirmad, moekunstnikud ja kosmeetikaettevõtete kliendid. Staažikamad lõhnakunstnikud on kurtnud, et niimoodi saab **parfüüminduses** varsti valitsevaks kiirtoitlustustööstuse mentaliteet. (Rain Vää, Postimees 21.03.1996)

7. Söök ja jook, nt *söögindus, toidundus, banaanindus, õunandus, kurgindus, marjandus, köögiviljandus, puuviljandus, munandus, seenendus, konservindus, lihandus, koogindus, taksoviinandus, veinindus, õllendus, kokteilindus.*

.. elas staadion neljapäeval vaikelu. Putkandus ja **söögindus** puhkasid, parkimist keelustavad ja suunavad märgid olid aga jõus. (Toivo Kivimets, Postimees 20.06.1998)

Ta [Erast Parmasto] on aastaid teinud rahvalugustuslikku tööd **seenenduse** vallas. (Tartu Postimees 14.02.2003)

.. keeld piirab inimese vabadust ja laseb salaviinaäri ja **taksoviinandusel** lokata. (Joel Hirv, Virumaa Teataja 21.07.2004)

8. Meelelahutus ja harrastused, nt *turismindus, amatöörfilmindus, mängufilmindus, bändindus, hasartmängundus, bridžindus, horoskoobindus, margindus, kruisindus, seriaalindus, jalgpallindus, vutindus, langevarjundus, kitarrindus, koolilehendus, tangondus, mänguasjandus, klotsindus, nukundus, pabernukundus, barbindus, mikindus.*

Tähelepanu on pälvinud kaitsejõud, vaesus, demograafia, **hasartmängundus**, liikluskultuur jpm. (Andri Maimets, Postimehe nädalalisa Arter 06.03.2004)

Mänguasjanduses on vastavalt tooterühmale oma globaalsed kaubamärgid – näiteks **nukunduses** valitseb Mattel, **klotsinduses** Lego ja kaugjuhitavate mudelautode number üks on Nikko. (Nils Niitra, Postimees 30.10.1999)

9. Muu, nt *lemmikloomandus*, *koerandus*, *kassindus*, *lemandus*, *vaa-landus*, *kaardindus*, *mööblindus*, *kapindus*, *pakindus*, *pealkirjandus*, *nõiandus*, *vampiirindus*, *tarvandus*, *kursiivindus* (*kursiivis olema* 'purjus olema'), *tillindus*.

Kui suvenäitus läbi sai, toimus Chicagos suur lehmaturg, kus kujud Sotherby oksjoni ekspertide käe all maha müüdi. .. Osa teenitud rahast läks **lemandusega** tegelenud kunstnike honorarideks, ülejäänud jagati .. (Neeme Raud, Postimees 11.07.2000)

Kui kümmeaastat tagasi tekkisid esimesed eraülikoolid, nimetati neid kassikoolideks. See tähendas seda, et iga kriimude silmade omanik võis „lapsi lugema” kutsuda. Üks mu tuttav leidis, et nüüd, kui Carmen Kassi tahetakse europarlamenti valida, on „lapsed” suureks saanud ja **kassindus** jõudnud poliitikasse. (Kerttu Rakke, Postimees 06.03.2004)

.. nagu kogu kunstis, pole ka **mööblinduses** mingit tooniandvat stiili, seda ka mitte prestii□ikamas nn avangardi paviljonis. (Ants Juske, Postimees 19.01.2002)

TV 3 näib üldse harrastavat kummalist **pealkirjandust**. (Raimu Hanson, Postimees 30.10.1998)

Tegelikult soosib tarva ümber tembutamist ka kuju autori Tauno Kangro arvamus. .. Peaasi, et virulaste **tarvandus** liiga tõsiseks ei muutuks. (Rein Sikk, Virumaa Teataja 12.03.2004)

Kursiivinduse arvustus. Kursiivitama ehk purjutama. Ei tahaks hästi üle sirvida neid seltskonnaelu ridu, kus pidutsevad ajakirjanikud. Me ei oska endast kirjutada. Jääb mulje, nagu oleks olnud meeletumalt kõlinalt ja vahtu. (Helju Vals, Postimees 31.12.1998)

Kuidas oleks arst, kes tahab rahvast pimedusest välja aidata, pidanud väljenduma, olles ühtaegu täpne, mõjukas ja viisakas? Ega ometi nii: „Mehed, kondomeerugem!” Kümnetes pahandavates lugejakirjades on esimesel kohal sõna, ikka see **tillindus**, ja alles teisele seatakse asjade seis, mis sõna üldse esile kutsus. Nüüd siis paljundatakse seda, teenides aplausi Vilosiuse varjus. (Helju Vals, Postimees 12.07.2001)

Järgmises tekstis on tuletisel *koerandus* eufemismi ülesanne.

Meenub, et Vilde kolhoosis oli üks vahva ökonomist, kellel oli suhtluseks selline „valem”, et pooled tuleb kohe koera p... saata. Mina jälle küsima, et kas ta ei karda, et just vale poole ära saadab? Kord sai ta mingis Moskva hotellis improvisatsiooni korras oma teooriat koguni näitlikustada. Vene ajal tuli enne väljamaale sõitmist üks öö veeta kusagil

Moskva hotellis. Meie kolhoosi grupp majutati kuhugi VDNH lähedale hotelli. Aga kohvrid tuli keldrisse jätta, see oli zakon – tubadest varastati. Aga meie ökonomist Hilma sikutas oma kohvrit hoopis trepist üles, avalikult ja kõigi nähes. Administraator õiendama – kuda, kuda devuška!? Siis, fuajetäie eestlaste naerupahvaka saatel Hilma selle vaese administraatori sinnasamusesse koerandusse saatiski. Ja seda kõike nagu muuseas, kätteõpitult ja stoilise rahuga. Ning ise sikutas oma varandust ikka heidutamatul ülepoole. (Ilme Post, Virumaa Teataja 16.10.2004)

Juhutuletiste valikust selgub, et *ndus*-tuletised levivad paljudes valdkondades. Loetletud sõnad tähendavad siiski enamasti aine- või eluala, muudesse tähendusrühmadesse kuuluvaid tuletisi on harva leida.

Mõne valdkonna märkimiseks võib käibel olla mitu *ndus*-tuletist, nt *krediidindus* ja *laenundus*, juhumoodustistest *meilindus* ja *e-postindus*, *vutindus* ja *jalgpallindus*. Kaks viimast tuletist pole stiililt võrdsed: *vutt* ja sellest tuletatud *vutindus* on argikeelsed, *jalgpall* ja *jalgpallindus* kirjakeelsed.

Leidub ka muid argikeelseid tuletisi, nt *beibendus*, *litsindus*, *fännindus*, *äpundus*, *kursiivindus* 'kõik purjutamise puutuv', *brändindus*, *ID-kaardindus*, *kruiisindus*. Inglise laenude *bränd* ja *ID-kaart* asemel on kirjakeeles (*toote*)*mark* ja *isikutunnistus*, toorlaenu *kruiis* asemel on korrektse keelde soovitatud sõnu *ristlus*, *matke*, *huvisõit* ja *lõbusõit*.

Arvatavasti on argikeele komme luua käigupealt uusi värvikaid liitsõnu ja tuletisi olnud *ndus*-tuletiste levima hakkamise põhjuseks kirjalikeski tekstides, eelkõige vabamas Interneti-suhtluses ja mõnes ajakirjandus□anris, milles on tähtis oma arvamuse avaldamine.

Õigekeelsusest

1966. aastal on Henno Meriste pannud kirja järgmise mõtte: „Meil on, õigemini oli rühm tegevusvalda tähistavaid *ndus*-lõpulisõnu: *m ä e n d u s*, *s õ j a n d u s*, *t r ü k i n d u s*, *l a e v a n d u s*, *k a r j a n d u s* jne. Kahjuks on nad suurel määral minetatud. Nii ei tunta enam *p a n g a n d u s*t, vaid selle asjad peab ära ajama *k r e d i i t*. Ei tegutse enam *m e t s a n d u s e* ja *k a l a n d u s e*, vaid *m e t s a m a j a n d u s e* ja *k a l a m a j a n d u s e* asutused. Millest küll säärane olukord „terminimajanduses“?”¹²

¹² H. Meriste, Sõnamerel seilates. Tallinn: Valgus, 1978, lk 31.

Eespool käsitletud arvukaid *ndus*-tuletisi vaadates paistab, et Meriste mure on jäänud kaugesse minevikku. Juba 1970. aastal on kirjutanud Rein Kull: „Mõnede liidete produktiivsus on viimase aastakümne jooksul suuresti kasvanud. Eelkõige nimetatagu siin *ala*-liidet *-ndus*, mis edukalt asendab mitmesuguseid *asjandusi* ja *pseudo-majandusi* ..”¹³

Siiski on ÕS 1999 koostajad tuletanud meelde, et *autondus*, *fotondus* ja *laondus* on paremad kui *autoasjandus*, *fotoasjandus* ja *laoasjandus* või *laomajandus*, ning *rahanduse* asemel sobib pigem *rahandus*. Sõnaraamatu artikkel *asjandus* selgitab, et selle osaga liitsõnad on parem asendada *ndus*-tuletistega. Proovime selle soovitusel järele ajakirjandusest võetud näidete peal:

Nii Ameerikas kui ka Prantsusmaal **filmiasjandust** õppinud Raagil oligi etteheiteks see, et noored kipuvad oma töödes venima. (Virumaa Teataja 02.11.2004) – **filmindus**

Kui suur osa **trükiasjanduses** on arvutil? (Virumaa Teataja 01.09.2004) – **trükindus**

Austraalia **veiniasjandus** algas Uus-Lõuna-Walesist Veelahkmeaheliku nõlvadelt. Sealt leiti viinamarjale veidigi jahedamaid ja niiskemaid kasvupaikasid. (Postimehe nädalalisa Arter 07.08.2004) – **veinindus**

Praegu õpib Kerli üheksandas klassis. Mida ta kümne aasta pärast teeb, ei oska neiu arvata, kuid tahtmine on **arvutiasjandust** põhjalikumalt õppida. (Virumaa Teataja 27.10.2004) – **raalindus**

Peep Nemvalts on soovitanud tarvitada arvutiterminite moodustamisel järjekindlamalt tehistüve *raal*. Ta on kirjutanud: „Ka tegevusala nimetusena on *raalindus* otstarbekam kui *arvutiasjandus* või *arvuti-ala*.”¹⁴ Tuletis *arvutindus* pole paraku võimalik, sest *ndus*-sufiks ei liitu tavaliselt kolmesilbilisele tüvele.

Liitsõna *kodumajandus* on ÕS 1999-s märgendiga *vmo* 'vanamoeline', selle asemel on praeguses keeles levinud *kodundus*. Ka mõned muud *majandus*-komponendiga liitsõnad võib asendada *ndus*-tuletistega.

¹³ R. Kull, *Quo vadit* eesti õigekeelsussõnaraamat. Sõnamoodustuse sihiseadid. – Keel ja Kirjandus 1970, nr 7, lk 398.

¹⁴ P. Nemvalts, Raalinduse oskuskeelt vaagida. – Rahvusvaheline terminoloogiakonverents „Eesti oskuskeel 2003” 10. ja 11. oktoobril 2003. Ettekanded. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 148.

.. rõhutavad järvakad omavalitsuste koostööd ühiste asjade, nagu transport, **prügimajandus** ja noortetöö korraldamisel. (Virumaa Teataja 24.08.2004) – **prügindus** (ning transport on **veondus**)

Sildimajandusest olulisemaks pidas Kullerkupp kohtute reformi töökorralduslikku poolt. (Virumaa Teataja 28.10.2004) – **sildindus** ~ **sildid**

Kogu Eestile on siin käinud külalised ette heitnud kehva **viidamajandust**, halvaks peetakse ka bussiühendust. (Virumaa Teataja 17.09.2004) – **viidandus**

Järgmises näites oleks tuletis *õpikundus* kolmesilbilise tüve tõttu ebariilik kui mitte võimatu.

Märksa kallimaks muutunud töövihikud, mis võtsid lapsevanemate rahakotist sel sügisel juba kuni pool tuhat krooni, sunnivad riigi **õpikumajandust** korraldavat eksamikeskust otsima võimalusi hinnatõusu ohjeldamiseks, kirjutas Postimees. (Eesti Päevaleht 06.09.2004)

Selgitust vajab veel tuletiste *istandik* ja *istandus* vahekord.¹⁵ Tuletise *istandik* tähendused ÕS 1999-s on 'istutatud mets' ja 'maatükk mingi kultuuri istikutega', nt *katse-*, *kuuse-*, *kapsa-*, *õunapuustandik*. *Istandus* tähendab 'mingit kultuuri kasvatav majand ja selle maa', nt *kohvi-*, *puuvilla-*, *suhkruroo-* ja *tubakaistandus*. Sõnade kasutus niisuguses tähenduses sobib kokku liidete *-ndus* ja *-ndik* tähendustega: esimene tuletab sõnu, mis tähendavad millelegi spetsialiseerunud ettevõtet, aga teine kohta märkivaid sõnu, nt *lagendik*, *põlendik*.

Lõpetuseks

Miks on *ndus*-tuletiste loomine moodi läinud? Seda soodustavad nii keelevälised kui ka -sisesed põhjused.

1. Maailm meie ümber on võrreldes paarikümne aasta taguse ajaga mitmekesisestunud, oma mõju avaldab Internet tohutu teabetulvaga. Niisuguste asjade või nähtuste kohta, mida varem tunti pealiskaudselt, on praegu olemas palju rohkem infot. Ka tootevalik kauplustes on suurenenud. Ühe eseme või nähtuse kohta olemasolev info moodustaks nagu väikese ala, mille nimetamiseks sobivad just *ndus*-tuletised.

¹⁵ Vt ka T. Erelt, R. Kull, Sõnaraamatute sektor soovitab ehk mõned ÕS-i õiendamised. – Keel ja Kirjandus 1968, nr 8, lk 501.

2. Liitega *-ndus* tuletatud sõnad on sageli oma lühiduse ja ootamatuse pärast värvikad ja võimaldavad eesti keele kasutajatel tekste elavamaks muuta ning keelega mängida.

3. Eesti keelt arendatakse täpsemaks. Vahel käib niisuguse tööga kaasas tuletiste eelistamine liitsõnadele, sest esimestel on sageli palju parem moodustusvõime kui teistel.

Jääb loota, et oskus keelt loovalt kasutada ei kao eestlastel kuskile. Seetõttu võib tulevikult soovida huvitavaid *ndus*-tuletisi.